

VII. AZ MTA NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET 2009. ÉVI FŐ KUTATÁSI CÉLJAI ÉS ANNAK FORRÁSAI

Elméleti nyelvészeti, grammatikai kutatások

Mondattan

A magyar generatív történeti mondattannal foglalkozó kutatócsoport megszervezése; az elméleti háttér kialakítása; a nyelvtörténeti elemző munka megkezdése, az adatbázisépítés megindítása. A fókusz megjelenése az ómagyar korban. Pályázati forrás: OTKA- projektum.

Az „elegáns szintaxis” elméletének fejlesztése.

A szó mint nyelvtani kategória természetének vizsgálata.

A tagadás szintaxisa kutatásának folytatása, tanulmány megjelentetése.

Az „*A minimalist approach to syntactic locality*” című, csoportos OTKA-projektum folytatása. A magyar nyelv prozódijának elemzése az alárendelő szerkezeteken belüli operátor-mozgatásokkal és hatóköri viszonyokkal összefüggésben. A tagadás és az aspektus szintaktikai és szemantikai összefüggéseinek 10-12 nyelv alapján történő vizsgálata. A magyar fókuszmozgatás konnektivitási hatásainak modellezése. Pályázati forrás: OTKA.

A szemantikai és információszerkezeti kívánalmak által vezérelt szintaktikai mozgatók témában angol nyelvű monográfia elkészítése. A szintaktikai fejmozgatók egy modelljének részletes kidolgozása. Az igekötők mondattanának és a helyhatározók szintaxisának továbbfejlesztése a magyarban. Forrás: részben Bolyai János Kutatási Ösztöndíj.

A mondattani szerkezetek és a mondatok információs szerkezete között fennálló meghatározottságok vizsgálata. Forrás: fiatal kutatói ösztöndíj.

Az esetfogalom és a különböző esetek reprezentálása és szintaktikai kezelése a Lexikális Funkcionális Nyelvtan keretében.

Szemantikai kutatások

Formális szemantika: típusmentes logikai kalkulus gyakorlati használatának kifejlesztése mesterséges intelligenciában, az analógiás okoskodás modellezésére.

Kísérletes kutatás nemzetközi kooperációban az ige utáni pozícióban elhelyezkedő kvantorkifejezések hatóköri viszonyainak vizsgálatára: a tesztelés végrehajtása (60 fő részvételével), az eredmények feldolgozása.

A magyar diskurzus-partikulák jellemzése, tanulmányok készítése az *ugye* és a *vajon* partikulák interpretációjáról, adatgyűjtés további partikulák interpretációjával kapcsolatban. Pályázati forrás: OTKA.

A *The Year's Work in English Studies* c. narratív bibliográfia 88. évfolyamának munkálataiban való részvétel, a *Semantics* c. rész elkészítése.

A *specifikusság* c. kézirat befejezése. Pályázati forrás: SFB 732 projektum.

Fonológiai és morfológiai kutatások

A magyar nyelv morfofonológiai és morfológiai jelenségeinek magyarázata: defektivitás, a paradigma szerepe, kivételek és alszabályok kezelése, dialektusokban való megjelenésük; analógiás és felszín-orientált keretek vizsgálata; számítógépes morfológiai annotációs technikák összevetése; az *Amorf* leíró alaktani hálózat alkalmazása a magyarra.

A fonológia és a morfológia analógia-alapú formális megközelítése c. OTKA projektum eredményeinek összegzése. Az analógiás gép tesztelése, konferencián bemutatása.

A magyar magánhangzó-harmóniára vonatkozó nyelvtani megszorítások kutatása, tanulmány publikálása. A főnévi igenév *-ni* toldalékának jellemzése.

2. Kísérletes nyelvészet

Neurolingvisztikai kutatások

A rekurzió interdiszciplináris vizsgálata a nyelvben: neurolingvisztikai alapok c. projektumban az elvégzett tesztek eredményeinek nyelvtanelméleti keretekben történő értelmezése. A nyelvi rekurzív műveletek sérülésének megjelenései és következményei a mondattani szerkezetek, a tudatelméleti beágyazások, és a kognitív csoportosítás műveletei esetében. Pályázati forrás: OTKA projektum.

A téri és idői relációt jelölő nyelvi kifejezések alkalmazását vizsgáló teszt felvétele non-fluens afáziásokkal, az eredmények publikálása cikk formájában. Alzheimer-kórban, nyelvbotlásokban és időskori tévesztésekben előforduló, fonológiai szekvenciaszervezési devianciák gyűjtése és adatbázissá történő feldolgozása.

Pszicholingvisztikai kutatások

Az aspektus megértésének és produkciójának vizsgálata iskolás és óvodáskorú nyelvfejlődési zavart mutató csoportban. A nyelvfejlődési zavar további vizsgálata a beszédhez kapcsolódó és a nem beszédhez kapcsolódó szájmozgások és a kézmozgások tesztelésén keresztül.

A vonatkozó mellékmondatok elsajátításának tipikus és zavart nyelvi fejlődésben történő vizsgálata. A fókusz operátor megértésének és produkciójának vizsgálata iskolás és óvodáskorú, nyelvfejlődési zavart mutató csoportban és kontrollcsoportokban.

3. Finnugrisztikai és nyelvtörténeti kutatások

Számítógépes adatbázisok és programok

A Magyar történeti fonológiai adatbázis további nyelvemlékekkel való bővítése. *A Magyar nyelvtörténeti adatbázis* koncepciójának kidolgozása.

Az udmurt és a komi elemző fejlesztése, korpuszbővítés, a helyesírás-ellenőrző kísérleti változatának elkészítése. Az obi-ugor morfológiai elemzők közül a manysi és hanti elemzők elkészítése. A nganaszan morfológiai elemző munkálatának befejezése.

Finnugrisztikai kutatások

Permisztika: az udmurt nyelvjárási atlasz munkálatainak folytatása (kommentárok megírása, kiadás előkészítése)

Ugor és obugrisztikai kutatások: hanti szintaktikai és morfoszintaktikai vizsgálatok: a hanti partikulák szerepe. Egy hanti nyelvjárási adatközlő repertoárjának megjelentetése az MTA Zenetudományi Intézetével együttműködésben. Terepmunka északi-hanti területen (a pénzügyi támogatás függvényében). *A The Ostyak Hero Princes* kéziratának lezárása. A Schmidt Éva-könyvtár 5. kötetének előkészítése. A hanti írásbeliség helyzetének és a mai normáknak szociolingvisztikai jellemzése.

Szamojedológia: fonológiai kutatások folytatása.

Nyelvtörténeti kutatások

Általános nyelvtörténet: az adat a történeti nyelvészetben: egy tanulmány végső változatának elkészítése.

Magyar nyelvtörténeti kutatások: A középmagyar kor mondattana: a munkálat utolsó fázisába tartozó fejezetek elkészítése. A Magyar történeti fonológia keretében a szótagvizsgálatok folytatása.

Internetes nyelvemlék-kiadások: a *Biblia Mediaevalis Hungariae* készítésének folytatása.

Történeti pszicholingvisztikai vizsgálatok: a történeti írásbeli megakadás-jelenségek alapján.

Latin nyelvtörténeti kutatások: a latin szociolingvisztikai kutatások folytatása; *A latin mássalhangzók fonotaktikája* című monográfia befejezése

Történeti fonológiai kutatások: a fokváltakozás vizsgálata a nganaszban és a finnben.

Tipológiai kutatások: Az uráli feltételes mondatszerkezet tipológiai jellemzésének folytatása Kutatócsoport szervezése, pályázat indítása az uráli nyelvek fonológiai jelenségeinek tipológiai jellemzésére. Az uráli tagadó szerkezetek tipológiai szempontú monografikus leírásának a befejezése.

Tankönyvírás: *Bevezetés az uralisztikába* című tankönyv folytatása.

4. Két- és többnyelvűségi vizsgálatok

A nyelvi másság dimenziói, nyelvi változatosság kutatása

A nyelvcsere és a nyelvi revitalizáció vizsgálata Kelet-Közép-Európában: a *Diversity of Linguistic Otherness* (DILING) EU-projektum adatainak, Kelet-Közép-Európa kisebbségi nyelvi helyzetének összehasonlító elemzése, nemzetközi kiadású kötet szerkesztése, valamint egy FP7 projekt előkészítése. Előadások tartása az *International Conference on Minority Languages XII* nemzetközi konferencián. *A nyelvcsere és nyelvmegőrzés formái kisebbségi közösségekben* c. kutatás folytatása. Pályázati forrás: Bolyai János Kutatási Ösztöndíj.

A Társadalmi érintkezési formák, kétnyelvűség, kisebbségi és többségi attitűdök, előítéletek magyarországi nyelvi közösségekben c. projektumban nyert adatok elemzése.

A jelnyelvek és a siketek magyarországi és régióbeli helyzetének vizsgálata.

Tanulmány írása a *Kétnyelvűség és nyelvcsere a Muravidéken* c. kutatás eredményeiből.

A romani és beás nyelv magyarországi és régióbeli helyzetének elemzése.

Nyelvi jogi és nyelvpolitikai elemzések, a *Kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartája* alkalmazásának elemzése országosan kisebbségenként, valamint regionálisan.

Többnyelvűségi Kutatóközpont

Részvétel a *The Mercator Network of Language Diversity Centers (EACEA Lifelong Learning Programme –Transversal Programme: Network Projects KA2 Languages* c. hároméves EU projektjében. Szervezeti keretként az intézetbeli *Többnyelvűségi Kutatóközpont (Research Centre for Multilingualism)* működtetése, a DILING (FP6 SSA) projektben létrehozott kutatói (Csehország, Szlovákia, Románia, Szlovénia, Szerbia, Ukrajna, Moldávia) és tanácsadói (USA, Hollandia, Spanyolország, Írország) hálózat irányítása, szervezése. Az *EBLUL Partners for Diversity*, valamint a *Network to Promote Linguistic Diversity* hálózatához csatlakozás. Együttműködés norvég, svéd, finn, dán partnerintézetekkel; a grazi Karl-Franzens-Universität Nyelvtudományi Intézettel és a Manchesteri Egyetem romani programjával, valamint a Bristoli Egyetem és a Brit Akadémia által koordinált *Baltic Language and Integration Network*-kel. Pályázati forrás: EU FP7.

Kisebbségi nyelvek leírása

A Beás nyelvtan: a lektori vélemények alapján történő javítása, megjelentetése.

A nyelvi ideológiák és társadalmi határok c. tanulmány angol változatának elkészítése. Az *Átokhasználat a romani gondozói beszédben* c. kézirat publikálása.

Terepmunka magyarországi és szlovákiai cigány közösségekben, a nyelvválasztási stratégiákról és a kétnyelvűség sajátosságairól. Forrás: fiatal kutatói állás.

5. Fonetikai kutatások

A magyar spontánbeszéd-adatbázis (BEA) munkálatai folytatódnak (beszédfelvételek, annotálás, ellenőrzés). A spontán beszéd koartikulációs folyamatainak elemzésében több

magánhangzóra és több beszélőre terjesztik ki a sűrűsödési ellipszisek meghatározásához szükséges méréseket; terv a nazalizáció akusztikai fonetikai paramétereinek elemzése és automatikus ellenőrzése a spontán beszédben; fonológiailag rövid és hosszú magánhangzók és mássalhangzók objektív időtartamainak, illetve a zöngésségi oppozícióban álló mássalhangzó pároknak a fonetikai vizsgálata; a fantomhangok kontextusának akusztikai fonetikai elemzése.

A beszédprodukción rejtett folyamatainak megismerésére irányuló kutatások érintik a kitöltött szünet (hezitálás) sajátosságainak több szempontú fonetikai vizsgálatát; az önmonitorozás kísérletes megközelítését; a szinkron nyelvhasználati változások újabb aspektusainak kutatását a spontán beszédben; a hallás alapú megakadásjelenségek folytatólagos gyűjtését.

A gyermekek beszédpercepció mechanizmusának vizsgálatára tervezett kutatások eredményei elméleti jelentőségükön túl közvetlenül is hasznosulnak a pedagógiai gyakorlatban.

Folytatódik a *Beszédkutatás* című folyóirat publikálása, valamint a *Fonetika Internet* folyamatos szerkesztése és a fonetikatörténeti kiállítás állagmegőrzése és fejlesztése.

6. Nyelvtechnológiai és élőnyelvi kutatások

Élőnyelvi kutatások:

A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI) kutatások keretében további elemzések és tanulmányok készülnek az *e – ö* váltakozásról, az *ami – amely* váltakozásról, a BUSZI-2 változók közötti implikációs viszonyokról, és egy új magyar szó születéséről. Nemzetközi konferencián előadás tartása az *l* variabilitásáról a BUSZI-ban. Az OTKA kutatás lezárása. Pályázati forrás: OTKA.

A *Budapesti Szociolingvisztikai Interjú, I. Szimpózium* előadásainak publikálása. Konferenciakötet szerkesztése: *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák: A 15. Élőnyelvi Konferencia előadásai* címmel.

A *nyelvcsere longitudinális vizsgálata* során nyert adatanyag feldolgozásának folytatása, tanulmány írása.

A magyarországi románok nyelvhasználatát leíró *Gyula monográfia* keretében a terepmunka hanganyaga feldolgozásának a folytatása.

A *Sociolinguistica* évkönyv számára a 2008-as magyarországi, illetőleg a magyar nyelvel kapcsolatos szociolingvisztikai bibliográfia összeállítása.

A Miniszterelnöki Hivatal felkérésére a tannyelv választást megkönnyítő tájékoztató füzetek készítésének koordinálása (Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Szerbiában, Szlovéniában és Ausztriában élő magyar nemzetiségű iskolások szülei számára).

Tanulmányok készítése: *A magyarországi siketek nyelvhasználatáról; A nyelvi genocídium fogalma – és mai magyarországi megvalósulásai/megvalósításai* témákban. *A magyarországi siketek nyelvsajátításának és nyelvhasználatának szociolingvisztikai vizsgálata* című doktori disszertáció könyvváltozatának készítése. Pályázati forrás: OTKA, Miniszterelnöki Hivatal (még nem specifikált mértékű).

Nyelvtechnológiai kutatások:

A *Magyar Nemzeti Szövegtár* kibővített változatának elkészítése. A konkrét megvalósítás a szükséges erőforrások előteremthetőségétől függ.

További feladatok: sikeres közreműködés a CLARIN és CACAO pályázatokban, a Magyar-Szlovén Kormányzati TÉT Együttműködés keretén belül két évre elnyert pályázatban valamint a Nyelv- és Beszédtechnológiai Platform tevékenységének koordinálása. Az EFNIL szervezettel történő együttműködés folytatása, irányító szerep az EFNILEX-ben.

Az *Igei szerkezetek gyakorisági szótára* elkészítése, amely 1000-1500 igének mintegy 15-20000 különböző szerkezetét tartalmazza, jórészt automatikus számítógépes eszközökkel készítve.

Internetes adatgyűjtésen alapuló, ún. wiki-nyelvtan előkészítése.

Előtanulmány az e-ERIH megvalósítási feltételeire, azaz egy társadalomtudományi e-alapú hivatkozási adatbázis létrehozására. Forrás: ESF-támogatás elnyerése esetén.

Korpusznyelvészeti, számítógépes nyelvészeti kutatások

Számítógépes lexikográfia kutatások az intelligens szótárak automatikus előállítására. Szemantikai reprezentációt tartalmazó adatbázisok előállítása, szemantikai elemző technológiák kifejlesztése. A részleges és részletes elemző technológiák hatékony kombinációja, a statisztikai nyelvmodellezés ötvözése tüzetes nyelvészeti elemzéssel.

Nyelvművelés és nyelvi tanácsadás:

A normativitás és regionalitás problémáinak vizsgálata. Részvétel az új helyesírási szabályzat javaslatainak véleményezésében.

A nyelvi attitűdök vizsgálata, együttműködésben a dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Irodával. Az *V. Alkalmazott Nyelvészeti Műhelytalálkozó* anyagának megjelentetése.

7. A keleti nyelvek kutatása

Turkológia: Az óanatoliai-török (óoszmáni) nyelv néhány, kronológiai és területi szempontból szórtságot mutató reprezentatív korpuszának a nyelvtörténeti korszakolás szempontjából való elemzése, számszerűsített nyelvtörténeti metszetek elkészítése.

A nemzetközi turkológia kurrens bibliográfiája (*Turkologischer Anzeiger/Turcology Annual*) kiadásának folytatása. Az *Archivum Ottomanicum* köteteink írása és megjelentetése.

Sinológia: A megkezdett történeti pragmatikai kutatás folytatása, monográfia összeállítása az első kutatási témából (*The collapse and birth of linguistic politeness systems (late 19th – early 20th c. Chinese politeness)*). Pályázati forrás: Chiang Ching-kuo Foundation.

Modern kínai mondattani kutatások (határozói módosítók, másodlagos predikátumok).

További kutatási területek: Egyiptológiai és afroázsiai nyelvtörténeti témájú cikkek publikálása; a csádi nyelvek közé tartozó mubi-toram csoport összehasonlító szótára munkálatainak folytatása.

A hatti morfológia kutatásának lezárása (doktori disszertáció); indogermanisztikai kutatások folytatása (az indoeurópai alapnyelv 'én' névmásának rekonstrukciója, a latin perfectumi igeragozás kialakulása, a faliscus nyelv helyzete – előadások nemzetközi konferenciákon). A tibeti nyelvű történeti források kutatása.

Doktori disszertáció befejezése és benyújtása a *Kopt főnévi szerkezetek* c. témában.

8. Lexikológia és lexikográfia

Befejeződik *A magyar nyelv nagyszótára* 3. B–byte kötetének szerkesztése, lektorálása és főszerkesztése. Amennyiben megteremthető a kötet kiadásának biztonságos pénzügyi háttere, megtörténnek a nyomdai előkészítéshez szükséges munkafolyamatok (tördelés, korrektúra stb.). Folytatódik a *d* betűs szócikkek írása, elkezdődik a *c* betűs címszavak szerkesztése, nyelvi-lexikográfiai és szaklektorálása, valamint a címszavak morfológiai kódolása. Befejezik az *e–é* betűs címszólista összeállítását.

Befejeződnék az *Új magyar tájszótár* 5. Sz–Zs kötetének szerkesztési, lektorálási és főszerkesztési munkálatai.

Befejeződnék egy fizikai helyesírási szabályzat és szótár munkálatai.

Tanulmány készül az *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* (EWUng.) új – magyar nyelvű – kiadásának előkészítésére.

A kutatások finanszírozása az intézeti költségvetésből történik. Az intézet lépéseket tervez egyéb források biztosítására *A magyar nyelv nagyszótára* 3. kötete kiadásának fedezetére.

9. Felsőoktatás

Az MTA-ELTE Elméleti Nyelvészet Intézeti Tanszékének a működtetése, ezen belül az Elméleti nyelvészet szak kurzusainak ellátása és az Elméleti nyelvészet doktori program kurzusainak megtartása, témavezetés, szakdolgozókkal, doktoranduszokkal foglalkozás.

10. A nyelvi nevelés fejlesztése

Kompetenciaalapú nyelvi nevelés: felsőoktatási és továbbképzési anyagok elkészítése.

11. Az országos nyelvészeti tudományos információs központ működtetése

Az intézeti levelező rendszer információs körének, a honlap szolgáltatásainak folyamatos bővítése, interaktív nyelvi tanácsadó és helyesírási portál kifejlesztése, a könyvtár *on-line* szolgáltatásainak működtetése, közönségszolgálati munka végzése: nyelvi tanácsadás, szakvélemények elkészítése, nyelvi ismeretterjesztés.

12. Az intézet munkatársai által 2009-ben megszervezendő, tervezett konferenciák

9th International Conference on the Structure of Hungarian, Debrecen; *10th Symposium on Logic and Language*, Agárd; *Conference on innovation in the use of traditional and new media and information technology for the strengthening of linguistic diversity and the improvement of language teaching and learning methods* konferencia és megelőző szakmai workshop, Budapest; *Conference on Minimalist Approaches to Locality of Movement*, Budapest; *A szó szerintiség problémája*, workshop, Budapest; *Beszédkutatás 2009*, Budapest; *A BUSZI kutatása új eredményeinek bemutatása*, Budapest. *LingDok 12*, Szeged; *III. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia*, Budapest.